

Novruz – həyat kitabının yeni səhifəsi

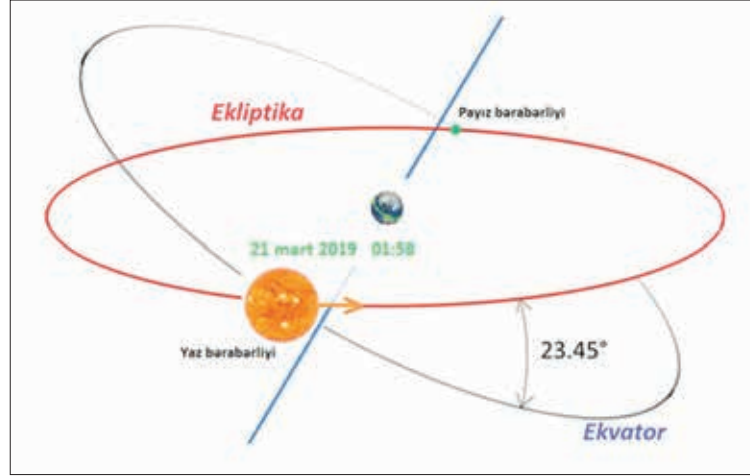
Sivil insan cəmiyyəti ulu təbiətin qoynunda və onun davamı kimi ali bir mövcudluq təşkil edir. Təbii proseslərdəki dövrlilik və inkişaf cəmiyyətdə qanunauyğunluqların və tərəqqinin müşayiəti ilə təzahür edir. Bir sıra adət və ənənələrin tükənməz qaynağı da məhz təbiətin mükəmməlliyi və insan üçün ilhamverici ahəngidir.

Bu baxımdan, türk xalqlarının ən qədim inanclarından olan təbiətin yaradıcı gücünə tapınma Novruz fəlsəfəsində aydın və bitkin əksini tapıb. Fəsilərin bir-birini əvəz etməsinin gedişi və bunun cəmiyyətin bir illik həyatına nizam verməsi Novruz təntənəsi ilə dərk olunur, yeni dövrənin təkanverici mənəvi enerjisinə çevrilir. Təbiətdəki gecə-gündüz bərabərliyinin mərkəzi və astronomik rüporu olan Günəş Novruzda oyanış və yeni yüksəlişə qapı açır. Od kultuna sayğı. Günəşin bu global güc qaynağı olmasının rituallaşmasıdır. Min illər əvvəl ibtidai müşahidələrdən ilkin astrofizika kafedrası Novruz bayramının təbii və tarixi qaynaqları ilə bağlı astronomik izahında bildirilir ki, eramızdan əvvəl III minillikdə artıq qədim şumerlər göydə 5 planeti (Merkuri, Venera, Mars, Yupiter və Saturn) ulduzlardan fərqləndirə biliblər.

Qədim misirlilər və yunanlar isə ulduzları qruplaşdıraraq bürclərə bölüb, onlara bənzədikləri canlıların adlarını veriblər.

Yaz bərabərliyi gününün bu qədər önəmli ayılması nə ilə bağlıdır? Niyə həmin gün bu qədər kultlaşdırılıb?

Astrofiziklərimiz qeyd edirlər ki, Yer öz oxu ətrafında, təqribən, 24 saatda bir dövr etməsi ilə yanaşı, həm də Günəş ətrafında ellips boyunca kifayət qədər böyük sürətlə (30 km/san) hərəkət edir. Lakin biz – Yerdəki müşahidəçilər bu fırlanmanı hiss etmirik. Bizə elə gəlir ki, sanki, Günəş Yer ətrafında fırlanır. Günəş müxtəlif bürclərdən keçərək Yer ətrafında bir ellips cızır. Günəşin il ərzində ulduzlar arasında cızdığı bu yola ekliptika deyilir. Ekliptika boyunca hərəkəti zamanı Günəş 12 bürcdən keçir. Bunlara zodiak bürcləri deyilir. Yunan dilində “zod” canlı, “diak”

dairə, çarx – yeni, canlılar dairəsi deməkdir.

Əslində, zodiak 12 bürcdən deyil, 13 bürcdən ibarətdir. 13-cü bürc “Ovsunçu” adlanır. Lakin bu bürcün cəmi 1 ulduzu ekliptikanı kəsdiyi üçün onu zodiak bürcünə daxil etməyiblər. Beləliklə, Yer hərəkət zamanı ekliptikaya nəzərən 23,5° dərəcəlik bucaq altında yerləşən və Göy ekvatoru adlanan böyük bir dairə ilə 2 nöqtədə kəşişir. Bu kəşişmələrə

bərabərlik nöqtələri deyilir: yaz və payız bərabərliyi nöqtələri. Qədim zamanlarda yaz bərabərliyi nöqtəsi “Qoç” bürcündə yerləşirdi. Hazırda bu nöqtə “Balıqlar” bürcündədir. Gələcəkdə isə “Dolça” bürcünə doğru sürüşəcək. Bu nöqtənin sürüşməsinə səbəb Yer oxunun presessiyası deyilən hadisədir.

Bəs, Günəşin yaz bərabərliyi nöqtəsində görünməsi hansı hadisəyə səbəb olur?

Bu sualı alimlər yerdə fəsilərin əmələ gəlməsinə aydınlıq gətirməklə cavablandırırlar. Bildirilir ki, Yerdə fəsilərin əmələ gəlməsinin 3 səbəbi var: Yer fırlanma oxunun onun orbitinə meyilli olması; Yer fırlanma oxunun fəzada öz vəziyyətini saxlaması; Yerin Günəş ətrafında dolanması. Məhz bu səbəblərdən Yerdə fəsilə bir-birini əvəz edir. Məsələn, Uran planetində onun fırlanma oxu hərəkət müstəvisində yerləşdiyi üçün bu planetdə fəsilələr olmur.

Yer oxunun meyilli olması ona gətirir ki, müəyyən dövrdə Yer Şimal qütbü, müəyyən dövrlərdə isə Cənub qütbü daha çox Günəşə doğru dönmüş olur. Günəşə doğru yönəlmiş yarımkürədə yay fəslisi, əks yarımkürədə isə qış fəslisi yaşanır. Yer Günəş ətrafında hərəkət etdikcə bu fəsilələr bir-birini əvəz edir. Lakin orbitin müəyyən nöqtələrində Yer fırlanma oxu elə yerləşir ki, Günəşdən gələn şüalar hər iki yarımkürəyə eyni dərəcədə düşür. Bu zaman yaz və payız fəsilələri əmələ gəlir.

Beləliklə, Günəş yaz bərabərliyi nöqtəsinə gələndə, qütblər istisna olmaqla, Yer kürəsinin

bütün hissələrində gecə gündüzə bərabər olur. Yer Şimal yarımkürəsində astronomik yaz, Cənub yarımkürəsində isə astronomik payız başlayır. Bu hadisə məhz 20 – 21 mart günlərinə uyğun gəlir.

Bu il Azərbaycanda astronomik yaz martın 20-də, Bakı vaxtı ilə saat 07:06:21-də başlayır. Yaz fəslinin uzunluğu 92 gün 17 saat 44 dəqiqə 35 saniyə olacaq. Ümumiyyətlə, adi illərdə yaz bərabərliyi günü əvvəlki ilə nisbətən, təxminən, 5 saat 49 dəqiqə gec, uzun il üçün isə əvvəlki ilə nisbətən 18 saat 11 dəqiqə tez baş verir. Növbəti iki il ərzində də astronomik yazın gəlişi 20 marta təsadüf edəcək.

Yaz bərabərliyi nöqtəsi astronomlar üçün vacib bir nöqtədir. Bu nöqtəyə görə, Ulduz vaxtı adlanan astronomiya vahidi tapılır. Digər tərəfdən, bu nöqtəyə nəzərən bütün göy cisimlərinin koordinatları təyin olunur. Bir çox təqvimlərdə (qədim Çin, Hindistan) yaz bərabərliyi günü təqvimin başlanğıcı kimi qəbul edilib.

Tahir AYDINOĞLU
XQ